

забезпечуватись не стільки законодавчим наданням їй виключних прав остаточно відхиляти кандидатури, скільки повагою до авторитету, репутації та неупередженості персонального складу такої Дорадчої групи експертів.

Таким чином, долучення міжнародних експертів до складу Дорадчої групи експертів відповідно до пропозицій Венеційської комісії найбільш доцільне протягом конкретного перехідного періоду, із завершенням якого провідна роль у формуванні Дорадчої групи експертів має відводитись вітчизняним науковій юридичній та експертній громадській спільнотам. Право Дорадчої групи експертів остаточно відхиляти відповідні кандидатури, яке не зовсім узгоджується з її дорадчою та допоміжною сутністю, водночас може забезпечити ефективний зовнішній контроль за відбором кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України. Хоча дотримання висновків Дорадчої групи експертів повинно забезпечуватись не стільки юридичними приписами, скільки суспільним авторитетом і репутацією її персонального складу.

---

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах: Закон України від 13.12.2022 № 2846-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 1. Ст. 8.

2. CDL-AD(2022)054-e – Opinion on the draft law «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on improving the procedure for the selection of candidates for the position of judge of the Constitutional Court of Ukraine on a Competitive Basis», adopted by the Venice Commission at its 133rd Plenary session (Venice, 16-17 December 2022). URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2022\)054-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2022)054-e).

3. Про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо порядку формування Дорадчої групи експертів: проект Закону України від 23.12.2022 № 8302. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1588931>.

Людмила Купіна

доктор юридичних наук, професор
(Науково-дослідний інститут
правотворчості та науково-правових
експертиз НПрН України, м. Київ)

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УМОВ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОЇ НОРМИ ПІД ЧАС ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Досліджуючи наукові підходи щодо ефективності правових норм варто зосередити увагу на умовах, які дозволяють визначити ступінь досягнення мети норми права. Як правило, результативність норми права залежить не лише від прямої дії норми права, а й від чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру, що відображають рівень досконалості правової

системи, стан правоохоронної та правозастосовчої діяльності та рівень правосвідомості населення.

Нині особливої уваги заслуговують чинники досконалості правової системи, під якими розуміється відповідність правових норм соціально-економічним, ідеологічним, культурно-психологічним і організаційним умовам, в яких вони будуть діяти, адже наразі розвиток України відбувається не лише в умовах війни, а й в умовах всебічної цифровізації, що зумовлює трансформацію суспільних відносин та потребує відповідного правового регулювання. Очевидно, що досконалість правової системи забезпечується розробкою та прийняттям таких правових норм, які були б не лише науково обґрунтовані, а й за своїм змістом відповідали концептуальним цілям розвитку законодавства, що має нормативно забезпечувати потреби суспільства, зокрема, його розвиток в умовах поширення цифрових технологій. У зв'язку з цим постає цілком зрозуміле завдання правової науки – розробити систему критеріїв (показників), що дозволять визначати ступінь досконалості норм як у змістовому, так і в техніко-юридичному сенсі. Саме відповідність вибраних правових засобів меті, яку перед собою ставить законодавець, при зміні чи розробці правової норми дозволить забезпечити належну її ефективність.

Вчена О. Томкіна зазначала, що формальною вимогою до закону виступає суворе дотримання під час його прийняття регламентованих правил законодавчої процедури через призму принципу верховенства права [1; с. 116].

Про дотримання принципу верховенства права, зокрема при аналізі підходів до його розуміння в законодавстві низки країн та в науковій літературі, зазначалося в доповіді Венеціанської комісії «Про верховенство права» (Venice Commission: the Rule of Law), що була оголошена на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 р.

Відповідно до підходів Венеціанської комісії було виділено такі складові верховенства права: доступ до закону (положення закону повинні бути зрозумілими, ясними та передбачуваними); вирішення питань про юридичні права повинно, як правило, здійснюватися на підставі закону, а не за розсудом; рівність перед законом; влада повинна реалізовуватися відповідно до закону, справедливо та розумно; права людини повинні бути захищені; мають бути наявні засоби для врегулювання спорів без невинуватих витрат та відстрочок; наявність справедливого суду; держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного, так і національного права [2].

Вбачається, що в ідеальній конструкції роботи законотворця з рекомендаціями дорадчого органу Ради Європи можуть бути сформовані умови досконалого закону, що дозволить ефективно адаптувати суспільні відносини до цифрових трансформацій та за своїм змістом забезпечити баланс публічних та приватних інтересів, гарантуючи при цьому рівність прав та свобод суб'єктів дії правової норми як складової верховенства права.

З цього приводу слушно зазначає М. Лученко, що рівність перед законом є тим аспектом верховенства права, який доповнює права людини. Право не бути дискримінованим саме по собі формує окреме фундаментальне право, яке закріплене, зокрема, у статті 14 Конвенції і може розглядатися як окреме порушення її норм, поряд із порушенням змістовних прав, а так само може становити окремий аспект судового аналізу і визначати, чи було порушення взагалі. [3; с.63].

Дискримінація є тим чинником, який впливає на рівність прав та свобод суб'єктів суспільних відносин не лише в класичному їхньому розвитку, а й під впливом цифрових технологій. Вбачається, що в умовах активної цифровізації як державних, так і суспільних процесів, населення у повному своєму суб'єктному складі не зможе швидко адаптуватися до використання цифрових технологій з метою спрощення доступу до сфер публічних та приватних послуг та існує потенційний ризик, що окремі його групи будуть дискриміновані за *іншими ознаками*, які, за практикою Європейського суду з прав людини, тлумачаться як такі, що не обмежуються своєю вичерпністю в переліку. За практикою ЄСПЛ, до *інших ознак* можна віднести, наприклад, ознаки, пов'язані із членством в профспілках [4], неналежні побутові умови перебування [5], тощо. Можна припустити, що в зв'язку із поширенням цифрових технологій сформується *інша ознака*, яку можна буде віднести до дискримінаційних – рівень цифрової грамотності окремих груп населення. Вбачається, що не пристосування окремих категорій членів суспільства до цифровізації створить проблеми в їх життєдіяльності у змінених в цифровому вимірі умовах життя та призведе до порушення рівності прав і свобод і належного забезпечення дії принципу верховенства права при регулюванні складених суспільних відносин.

Конституційні засади рівності громадян закріплені в ст. 24 Конституції України та знайшли своє тлумачення в Рішенні Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року №5-рп/2005, де було визначено, що з конституційних принципів рівності і справедливості впливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовчій практиці і неминуче призводить до свавілля [6]. Фактично, вказане тлумачення формує критерії правових норм, якими має забезпечуватися рівність прав та свобод, що, в свою чергу, підсилює дію принципу верховенства права в суспільстві. Це є важливим, з точки зору ефективності норм права при врегулюванні трансформованих цифровізацією суспільних відносин, коли задля досягнення мети правової норми законодавець має створювати якісний закон, пов'язуючи ціль правової норми із результатом її дії, тим самим формуючи її правову визначеність. Учений П. Гуйван виснував, що проявом правової визначеності є «якість закону» [7; с. 135]. На думку Європейського суду з прав людини, поняття «якість закону» означає, що національне законодавство повинно бути доступним і

передбачуваним, тобто визначати достатньо чіткі положення, аби дати людям адекватну вказівку щодо обставин і умов, за яких державні органи мають вживати заходів, що вплинуть на конвенційні права цих людей [8]. Європейський Суд з прав людини розкриває вимоги до тексту національного закону вказуючи, що норма не може розглядатися як “право”, якщо її не сформульовано з достатньою точністю так, щоб громадянин мав змогу, якщо потрібно, з відповідними рекомендаціями, до певної міри передбачити наслідки, що її може потягнути за собою вчинена дія [9]. Вказане корелюється з висновком про те, що під час розробки правової норми, з точки зору відповідності її змісту стрімкому поширенню цифрових технологій, слід забезпечити виконання головної умови її ефективності – досягнення визначеної мети правової норми, в результаті її реалізації. Важливим при цьому є дотримання принципу верховенства права та загального правового порядку при реалізації суб'єктами трудового права своїх прав, а також неухильного виконання обов'язків. Іншими словами, варто визначити, що ступінь ефективності норми права вимірюється її реалізованою цінністю, що породжує очікувані результати та неухильне дотримання принципу верховенства права, забезпечуючи рівність прав та свобод та правову визначеність правила поведінки.

1. Томкіна О. Верховенство права як основоположний конституційний принцип законодавчої діяльності. *Нове українське право*. 2022. №2. С. 112-119;
2. Верховенство права. Доповідь № 512/2009, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року. *Право України*. 2011. № 10. С. 168–184.
3. Лученко М. Принцип пропорційності в адміністративному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя. 2019. 208 с.
4. Рішення ЄСПЛ від 28.10.2010 року у справі Трофимчук проти України (заява № 4241/03) URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_846#Text.
5. Рішення ЄСПЛ від 8 жовтня 2021 року у справі Сілі проти України (Заява № 42903/14) URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g46#Text.
6. Рішення Конституційного суду України від 22 вересня 2005 року. № 5-рп/2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05?find=1&text=%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82>.
7. Гуйван П. Якість закону як елемент визначеності правової норми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2017. №28. С. 132-136.
8. Рішення ЄСПЛ від 24 квітня 2008 року у справі «С.Г. та інші проти Болгарії» (С.Г. and Others v. Bulgaria), заява № 1365/07, § 39). URL : http://nsj.gov.ua/files/1562070664%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B2%D0%B8%D1%82%D1%8F%D0%B3%D1%96%D0%B2_%D0%BF%D0%BE_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82_i_8_%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86ii_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf.
9. Рішення ЄСПЛ від 28 березня 2006 року Справа «Мельник проти України», заява № 23436/03, URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_037#Text.